

Folkedragten til hverdag og fest

*Folke*dragten *til Hverdag og Fest*

En stilhistorisk oversigt af dragtkopier udført i ½ størrelse.

Alle figurer og dragtdele er håndarbejde, udført af Esther Grølsted.

Den gamle snittype, både i mande- og kvindedragten, bar præg af tæt-sluttet dragt til kroppen, ærmegabet går helt op i armhulen, men passet til, på en særlig måde, for at give arme og kroppen fri bevægelighed.

I kvindedragten var skørt og liv adskilte, blev blot hægtet sammen i taljen med hægter og maller.

I kvindedragtmoden fra empire-tiden til tornuren er det de hele kjolers tid. Alle sømme er håndsyeede til symaskinen kom frem i 1850-60. Hermed ændredes også sy-teknikken. De ældste håndsyeede sømme har den fordel, at syningen formedes og tilpassede snittet under hele arbejdet. Det vil sige, at gamle symåder kan symaskinen ikke umiddelbart overtage.

Dragtfigurerens kroppe består af kyllinge-net og gips. Hovederne er fremstillet dels i papmache og dels i keramisk plast.

De håndvævede stoffer er vævet af Kamma Gudmand-Høyer, Bente Dam og Edith Pape, Karen Warmings Vævestue.

Sølvsmykkerne er udført af Ingeborg Bjerger. De stoftrykte stoffer er udført af Birgitte Tolnov og Inger Nøhr.

Akvareller af Beth Beyerholm med motiver af dragter fra den gamle bondeudstilling på Nationalmuseet fra 1938 til 1988.

Tekst og foto: Esther Grølsted

Tanken, med en udstilling af denne art, er at vise noget af den mangfoldighed, som danske folke

dragter består af. Der er lagt vægt på folketøjets snittype og de forskellige sy-måder, ligeledes er der taget hensyn til materialevalget, der dækker perioden.

I Danmark regnes bøndernes dragter,

brugt i perioden 1770-1870 for folke

dragter. Folkekulturens blomstringsperiode falder netop i denne 100-årigeperiode. Bøndernes og folks tøj på landet er opstået i et samspil mellem levn fra ældre tider, påvirkning fra højere stands mode og de nyskabelser, som bønderne selv frembragte.

Dragterne har mere eller mindre varieret fra egn til egn, og der har været forskel i dens brug til forskellige handlinger, formål og årstider. Dagligtøjet har været simpelt i forhold til stadstøjet.

Kirke- og højtidsstøjet var det fornemste at klæde sig i, og sørgetøjet kunne udtrykke forskellige grader af sorg.

Det bevarede levn i folkedragterne går undertiden helt tilbage til oldtiden og middelalderen. Trofastheden mod gamle skikke ses ikke mindst i bøndernes tøj. Det er først og fremmest kvindedragterne, der har traditionsbunden skik.

Kvinderne var mere bundet til deres hjemegn, modsat mændene, der blev indkaldt til militærtjeneste under den herregård, de tilhørte.

Ældre mennesker skiftede ikke mode, som de unge gjorde. De vekslende stilperioder satte deres spor og blev blandet alt efter bøndernes behov og økonomiske grundlag.

Visse egne havde gode økonomiske kår, der gjorde det muligt for moden at trænge ud til områderne, hvorimod dragten stagnerede i de fattige egne.

De modetræk, der ses i folkedragterne, er for de ældstes vedkommende i rokokko-snit (1750-1790). Nogle dragter har træk fra Louis-seize moden (1780-1800). Efter år 1800 ses empire moden i højere stands tøj. Det er den mode med den høje talje. Den får nogen betydning for bøndernes påklædning i 1820-1830, især i det fynske område mod Assens egnen. I 1830 opstår sen-empire moden, hvor taljen igen er ved at falde på plads.

Med indflydelse fra tysk mode ses Biedermeier moden i 1840erne, hvor taljelinien går ned under taljen i kvindernes hele kjoler. Skørt og liv er ikke længere delt i to dele, og mændene går nu i lange bukser

i stedet for de karakteristiske knæbukser i 1700 tallet.

Frem til den tid havde bønderne været så godt som selvforsynende med hjemmeførte produkter, men med stigende landbrugspriser i anden halvdel af 1800 årene og overgangen fra naturalie-økonomi til pengeøkonomi, fik bønderne flere rede penge og kunne nu købe fabriksvarer.

Sidst i perioden kom ny rokokkomoden 1850-1870, genkendelig med krinolinstel under kvindernes kjoleskørt, som det blev brugt i købstæderne. Konerne på landet brugte mange underskorter.

Kvindehovedtøjerne er noget af det mest egnsprægede, dansk folkekultur kan fremvise. Da den sidste bondekone lagde sit hovedtøj, var det tillige slut med brugen af folkedragten i traditionel forstand. Det skete især omkring 1870erne. Derefter, omkring år 1900 overtager folkedanserne de gamle bonde-dragter til brug ved deres opvisninger i dans og musik.

Hele 1900tallet igennem er det således folke-dansen, der præger den arv der måtte være tilbage af den gamle dragtskik. Brugen af de gamle dragter til dans, og kopieringen af disse efterladte folkedragter er et studium for sig og skal ikke uddybes her.

Forlægget til de udstillede dragtfigurer i ½ skala er gjort på et grundigt studie af gamle eksisterende dragter og dragtdele bevaret i private hjem eller fra Nationalmuseets tekstil-samling.

Arkivalier såsom bo-optegnelser, beretninger fra samtiden og folketællinger er gennemgået.

Malerier og tegninger med dragter er studeret.

Trods de mange eksisterende oplysninger om danske folkedragter, er der alligevel noget, der er gået tabt for eftertiden. Det kan være svært at have en hel sikker viden om, hvordan tøjet har siddet, og om, hvad der har passet sammen.

Udstillingen skal derfor i store træk opleves som et historisk tilbageblik i folkedragtens brug i perioden 1770-1870.

Det er ikke muligt på udstillingen at vise alle aspekter af bøndernes og landbefolkningens klædedragter. Det må antages, at der har været mange variationer uden for det, udstillingen kan rumme.

De mest karakteristiske træk ved de danske folkedragter, er de håndvævede stoffer i hvergarn (trend i hør eller bomuld med islæt af uld) og i en fantasifuldt vrimmel af mønstre, udført af landsbyværerne, og dem har der været mange af.

De stoftrykte stoffer købtes i de større byer og er således ikke specielt egns-prægede. Det samme gælder for silkestofferne, som importeredes udefra. Nogle mønstrede brede silkebånd har været brugt mere på en egn, end på en anden.

Mange hovedtøjer er med Tønderske kniplinger, disse er udført som en slags hjemme-industri i hele det sønderjyske område. Kniplingerne blev gerne forhandlet gennem den omvandrende kniplekræmmer.

Ligeledes var det hosekræmmeren, der kom på besøg på gårdene fra "Bindeområdet" som det kaldes i Hammerum herred, dette herred er kendt for hjemmeindustri af strik f. eks. hoser, vanter og trøjer m.m.

Broderierne på Hedeboegnen og på Lyø, Falster og på Amager, har hver deres spe-

cielle broderi-træk både på skjorter og særke og sengetøjet. De blev udført af de stedlige kvindelige beboere i hver deres område.

Amagerbroderierne på huer og tørklæder gør sig enestående bemærket.

Særligt smukke og kostbare er de sølv- og guldbroderede hue-nakker fra Hedeboegnen og i Nordsjælland. Også Randers-egnens rige bønderkvinder havde flotte metal-broderier på Randers-egnens huer, som kan komme på højde med de sjællandske.

De egne, hvor dragterne har haft et særligt snit med en særegen sammensætning, kan nævnes Amager, Røsnæs, Falster, Fanø, Rømø og Læsø.

Alle andre steder er det kun i hovedtøjerne, der virkelig viser egns-præget skik fra hele landet. Det ses især i 1800-årenes første halvdel.

Udstillingen illustrerer således, med dragt-figurerne i ½ skala, en tidsperiodes mode på landet i små hundrede år i skiftende udtryk samt egns-forskellen i kvindehovedtøjerne i samme periode.

1 – 2. Høstfolk i arbejdende stilling på markerne nær Furesøen i Søllerød-Holte. Forlægget er et udsnit efter vægmaleri i Moltkes Palæ i København, Dronninggårdsalen, malet af Erik Poulsen **1789**. Dragternes snit beror på dragtdele i Nationalmuseets tekstilsamling.

Det var almindelig brugt at gå i lette klæder om sommeren.

I høstens tid skulle forklæder og skjorter være hvide og rene.

3. Ridefoged i sin daglige dragt i 1780'erne. Trekant-hat, lang én-radet vest, også benævnt som brystdug, uden lommer og skindbukser efter tidens mode. Den lange kofte og støvler illuderer status.

4. Velstående kvindedragt fra slutningen af 1700årene fra egnen omkring Fåborg på Fyn.

Skørtet i vadmél med rød slidesnor i skørttekanten. Hvergarnsliv med stiver, med trekvartlange ærmer. Lille trestyks hue i silkebrocade med metal knipling samt lin med flæse, der går ind på kinderne - et træk, der kendetegner de fynske kvindehovedtøjer.

Hvidt skulderklæde i broderet blondekant. Forklæde i blomstertrykt indigo.

Forlæg fra National Museet

5. Konedragt i søndags-snit fra slutningen af 1700årene fra Bornholm.

Hvergarns stribet i farver, der minder om polske farvesammensætninger. Rocco-trykt mønster forklæde og trestyks sort kone silkehue med metalknipling.

Huens forlæg stammer fra Nexø.

De øvrige dragtdele og smykke har forlæg fra Bornholms Museum.

6. Spillemand siddende på stol med violin og violinkasse i dragttype fra tiden omk. 1800 fra Hedeboegnen. To-radet vest med stiklommer i Hvergarn i et rudet drejlsmonster. Vadmels knæbukser. Rød hue.

Forlæg fra National Museet

7. Kvindedragt fra Torna i Skåne (gammel dansk område) ses som søndagsdragt **omkring 1800**, om sommeren. Plissé lægget skørt, grønt silkeliv med pynt af silkebånd, snøret over brystet med en sølvkæde, hvorunder et brystsmæk er synligt. Det 7-8 alen lange mønster-vævede livbånd går 2 gange om taljen og slutter med en knude og en lang løkke. Under hovedtørklædet sidder en "Piglock" som bars af ugifte. Den gifte kvinde tog tørklædet oven på piglocken.

Forlæg fra Mandelgren i Skåne og National Museet

8. Brudepige i Nordsjællands dragt fra omkring 1800. Brudepigen bar samme slags flettet hovedtøj som bruden, men var i farvestrålende fine klæder i kirken, består af silkebul, stikærmer i mønster og glatvævet hvergarnsskørt med båndpynt.

Forlæg fra National Museet

9. Brud i "Flettetøj" som brudes hovedtøj benævnes. Illuderer tiden omkring 1800 fra Hedebo-egnen. På den tid var brude altid i sort/hvid klædedragt, et tegn på uskyld, lidt rødt i brystsmæk og bælte blev brugt i overtroet betydning, for at uddrive onde magter, der især brudenatten, var ude efter de unge brude.

Forlæg fra National Museet

10. Brudgom i rød kortere trøje og vest med tunget lommeklap i kalmanke fra Sct Jørgensbjerg ved Roskilde omkring 1800. Lange bukser er ikke mode omkring 1800, hvorimod en begyndende høj hat er mode i overklassen.

Forlæg fra National Museet

11. Ung kvindedragt i empire-snit 1810-20 i hvergarns stof.

På den tid blev kjoleliv og skørt syet sammen i den høje talje, her er lange ærmer, der ender på håndryggen, zig-zag pyntebort i kjolekanten forned. Forklædet stadig stort, går næsten sammen på ryggen.

Puldhue med stivet pibet løse vinger under huen, ingen lin til ugifte.

Forlæg fra Hjørring Museum

12. Ung mandsdragt i empire i sommer-snit 1810-20 i kramtøj (d.v.s. købestof).

Vesten er to-radet og meget kort i livet, bukserne blev lange og møder ikke helt vesten i taljen. En mode, som især de unge tog til sig. Dragten bærer ikke specielt egenspræg.

I dette tilfælde er forlægget fra Tyrsting på Sydsjælland.

Forlæg fra National Museet

13. Kvindedragt ved knipleskrin i senempire modesnit, ca. 1840 i stoftrykt bomuldskjole med et smalt forklæde i

halvsilke. Halsudskæringen bådformet, dækket af et silketørklæde. På hovedet en dullemøse (et hovedtøj til indendørs brug) er karakteristisk i det sønderjyske, især egnen omkring Tønder.

Forlæg fra National Museet

14. Ung konedragt i modesnit, ca. 1830-40.

Skørt i sengedrejls-hvergarn med sort silkebroderet skulderklæde. Hovedtøj i ”jysk kappe” - kendetegnet for den ugifte pige.

Gift kone bar sort hat over den hvide kappe.

Huens forlæg fra National Museet

Sort smalt silkeforklæde med sort blondekant samt øvrige dragtdeles *forlæg er fra privat eje i Holstebro-området.*

15. Ungkone dragt ca. 1840 egnspræg fra

Læsø med gamle træk fra tidligere dragtmode. Gammelt snit i skørt og underliv. Stort forklæde der mødes bagpå i snore, med et tilsyet nedhængende silkebånd ca. 25 cm i 4 længder. I halsen en rynket krave, der minder om renæssancens pibekraver. På hovedet et styks hue, pandesnip, ”hæklæde” (betyder hæder) samt vipper. Vipper bars ved barnedåb og særlige kirkelige handlinger. Fløjlslivet i mode 1835-40.

Sølvsmykkerne gik i arv i generationer. De består af maller, kæde, snørenåle, hæfter og bråser.

Forlæg fra National Museet

16. Ung konedragt ca. 1840 egnspræg fra Nordfalster. Lægget skørt i Hamburg-hvergarn, bul i sort vadmel med pyntebånd, grøn strikket nat-trøje i mønsterstrik, brystsmæk og mamelukker i silke med flæser, halvhandsker i bomuld. Broderet silke skulder tørklæde. På hovedet en meget lille hue ovenpå et stort kræmmerhus lignende lin, meget lange huebånd i silke.

Forlæg fra National Museet

17. Ungpigedragt ca. 1840 delvis egnspræg fra Hedeboegnen. Skørt i damask med silkebånds kant. Poseærmeliv i silke specielt fra egnen. Hvergarms forklæde og skulderklæde (skulderklædet lagt i ”skaderede”) Broderet særkekrave og ærmelinning.

Mindrebedmedlede unge piger bar hue med foldenakke i stoftrykt stof eller silkestof med lyse silke overbindebånd og hagedusk.

Forlæg fra Roskilde Museum

18. 19. 20. Tre kvindedragter ca. 1850-60 fra Krinoline-perioden med hver deres egns status. Alle kjoleliv med høj hals og lang talje. Tætssluttet ærmegab med lang skulderson.

18. Hvergarms hel kjole, spidser lidt til i livet med lange smalle ærmer, små læg ved albuen, kraftigt underskørt, højhalset heri en lille krave i broderet udklips-hebo.

Lille halsklæde og smalt forklæde i ternet hørlærred.

Metalbroderet flige i huenakken i egnspræg fra det sydlige Sjælland,

Lange kulørte overbindebånd i silke, under huens forkant - et lin.

Forlæg fra National Museet og privat eje

19. Hvergarns hel kjole, spidser lidt til i livet med brede lange ærmer, smalles ind ved håndleddet. Kraftigt underskørt, Stort skulderklæde i stoftryk. Et stribet smalt forkæde. Hue i femfliget nakke i metal og silkebroderi. Under huens kant et lin,

huen er i sort silke ingen nakkeband og hagedusk, hovedtøjet bærer egnspræg fra Horns Herred og Nordsjælland.

Forlæg fra Museet Færggården

20. Hel kjole i museline, livet spidser meget til i livet med stivere i taljen, i frontstykkerne lodrette biselæg, ærmerne smalle og rynker ved overarmen derfra svinger ærmet ud til meget brede manchetter, under disse et løst hvidt

blonde halværme med fast smal linning. Højhalset med lille hede bokrave. Under skørtekjolen krinolinestel og underskørt. Meget smalt silkeforklæde med bindesnor og kvastender bundet om som livbånd. Gammel sort metal broderet huenakke, Hagens silkeband er blot slået om under hagen uden dusk. Under huens kant et lin.

Forlæg fra Søllerød Museum

Litteraturanvisninger:

- Ellen Andersen Danske bønders Klædedragter, Kbh 1960
Paulli Andersen Danske Bondevævninger, Kbh 1981
Gudrun Andresen Danske Bondeskjorter ca. 1770–1870 Kbh. 1974
Gudrun Andresen Særke, Kbh 1976
Hanna Frøsig Dalggaard Hedebosyninger, Working papers 4, 4a, Kbh 1977
Esther Grølsted og Minna Kragelund
 Sy Folkedragten selv, Kbh. 1985
Karen Jacobi, Minna Kragelund og Else Østergaard
 Bevaring af gamle tekstiler, Kbh. 1978
Erik Bartram Jensen Garvernes historie i Viborg
Minna Kragelund Folkedragter, Landboliv i Fællesskabets tid, Kbh 1978
Erna Lorentzen Arvegods, Skals, 1982
Bodil Tornehave Guldsmede på Bornholm, Rønne 1989
Nationalmuseet Bondens Land, Kbh. 1988
Nationalmuseet På Herrens Mark, Kbh. 1988
Skåne Hembygdsförbund Mandelgren i Skåne 1992

8 glasrammer á 84 x 60 cm) med akvareller af Beth Beyerholm

Hedebodragter

Amagerdragter

Nordjyske og Læsødragter

Røsnæs, Falster, Samsø og Tåsingedragter

Fanø, Rømø og sønderjyske dragter – malkekranse

Horne, Stevns, Ærø og Bornholmske dragter

Kristentøj, handsker, solhatte og træsko

Vævet og trykte stoffer, sjaler, brudehovedetøj

Se også **www.folkedragtdukker.dk/**